

Sofía. Pensar sobre l'experiència

Flavia Tsipkis

Universidad de Buenos Aires

Resum

El present treball fa un recorregut conceptual sobre les dificultats d'aprenentatge en nens i nenes, des d'un paradigma de la complexitat i en continu diàleg amb l'experiència, donant una qualitat lúdica a les teories.

Paraules clau: Experiència; subjectivitat; aprenentatge; simbolització; complexitat.

Abstract

The present work offers a conceptual journey about the learning difficulties in children, in light of the paradigm of complexity and in continuous dialogue with experience, giving the theories a ludic quality.

Keywords: Experience; subjectivity; learning; symbolisation; complexity.

“Espaiar és fer lloc, és fer existir... En l'escena de la escriptura, passen coses, es fabriquen coses” (Rodulfo, 1999).

Pensar sobre l'experiència és fer vincle amb la singularitat, i per tant amb allò que té d'irrepetible cada intervenció. Per la qual cosa, el “què fem” o “com ho fem” en diferents situacions, converteix la resposta en construcció. Això no significa falta de criteri o frivolitat conceptual, sinó al contrari, abstenir-se de pensar intervencions psicoeducatives com a “receptes” o “tips” que s'evaporen amb facilitat i que no es poden sostenir així perquè, precisament, existeix la singularitat. En canvi, pensar juntament amb altres, conèixer com s'han aturat davant diferents successos, què han fet, etc...estimula el pensament i la creació. Pensar sobre l'experiència és, a més, donar-li qualitat lúdica a les teories, gairebé com una actitud exploratòria. Winnicott, (1991) ens dona motiu per fer-ne “ús”, cada vegada que podem relacionar-les, conjugar-les, fer-les dialogar, en comptes de citar-les. Aquest treball d'apropiació, de construcció de coneixement, és molt diferent al d'una adaptació conceptual o a mirar el patiment dels altres de manera preformatada. En tot cas, es tracta d'assumir una posició com a analista i com a professional, lluny de dogmatismes i a prop de la complexitat.

En aquesta direcció intento pensar la clínica i les intervencions amb els nens i nenes que presenten dificultats en els seus aprenentatges.

Aprendre és un procés molt complex, que requereix el desplegament de relacions de portabilitat d'experiències[1], mai lineal, amb tortuositats, obstacles i vicissituds, encunyat en la trobada amb altres, i fet d'escolta, espera, tendresa, temps. Indestriable de

les maneres de ser i d'existir pròpies de cada moment històric, però també de les condicions de ser un subjecte social amb els seus efectes, marques i inscripcions.

Com veiem, és una estructura summament artesanal on es suplementen processaments psíquics, que no es redueixen al desenvolupament de recursos cognitius, sinó que impliquen la manera com cadascú pot simbolitzar el món, d'acord a les seves vivències i experiències afectives, en un entramat relacional amb l'entorn.

Simbolitzar al·ludeix a la capacitat per a representar, i per tant, a un treball psíquic que es produeix com a resultat de metabolitzar la dinàmica pulsional. Aquest procés, tan singular, es dona en una zona d'"entre", transicional, de superposició d'espais psíquics, tant del nen/a com dels adults. Resulta important assenyalar, que aquesta interrelació només es pot entendre a través de la condició del joc com a element constitutiu del desenvolupament de les persones. Un nen es fa jugant, s'aprèn jugant, i s'és adult feliç si es conserva... si alguna cosa d'aquesta qualitat es pot dur a gaudir de la vida.

Les dificultats per aprendre comporten molts desacords ; treballs fallits, interromputs, escassos; falta i / o excessos d'acompanyaments, presències i absències ... història per història, un puzzle per organitzar.

Construint possibilitats

Al Centre d'Aprenentatge de l'Hospital Nacional Alejandro Posadas (Institució de molta trajectòria, ubicada a la zona oest de la Província de Buenos Aires), s'acosten diàriament mares, pares, avis i altres adults a càrrec, a consultar per nens i nenes que presenten dificultats per aprendre. Amb un equip interdisciplinari, s'ofereix un lloc per escoltar (més enllà de la quantitat de demandes), i per pensar sobre el patiment. Sempre amb un altre.

El treball fet amb Sofia, encara en continuïtat i en el marc d'aquest servei hospitalari, reuneix tot el que s'ha exposat. Sobretot, pensar l'experiència ...

Sofia té 9 anys. Cursa 2n grau en una escola dels afores de la ciutat. Zona quasi rural, amb moltes necessitats bàsiques sense resoldre. Viu amb la seva mare (de 48 anys, que diu "no sortir enlloc i dedicar-se a les tasques de la llar"), amb el seu papà (de 70 anys, constructor, però que ja no treballa) i amb 3 germans de 6, 5 i 3 anys respectivament. Tant la seva mare com el seu pare tenen fills més grans d'altres parelles que no viuen amb ells. Tots dos van néixer a Paraguai i es van criar al camp. Els seus altres fills es van quedar allà. Expliquen que van venir al país fa gairebé 10 anys, per qüestions de feina.

Sofia es presenta amb els braços creuats. Amb la mirada desafiant pròpia de qui ha pres una decisió, afirma: "Jo no vull llegir. No m'agrada. La meva mare em diu que sí, i jo m' enfado. Jo només vull dibuixar i jugar amb les *barbies* ".

Els seus pares coincideixen en el plantejament: sostenen que ella no vol, que li resulta molt difícil, que no té paciència, que escriu poc a poc ... En les entrevistes realitzades expliquen això i amb l'acompanyament de l'Equip d'Orientació Escolar, decideixen consultar per primera vegada.

Els relats de les situacions de la vida quotidiana deixen entreveure una manera de viure amb recursos precaris (tant reals com simbòlics), en la qual les ofertes realitzades, d'experiències socials i culturals, mitjançant el llegat afectiu, revelen un empobriment que limita les formes de circulació de l'afecte i les modalitats de relació amb els objectes.

Aquesta és la família de la Sofia. Aquest és el món que l'alberga.

Sofia comença a explicar i a dibuixar, a mesura que pot anar deixant el seu enuig a l'entrada del consultori: "A mi ningú em va ensenyar a dibuixar, però jo sí que els ensenyo a les meves germanes"; "Dibuixa una princesa que sigui bonica. Jo dibuixo la reina mare, que està enfadada. Va manar a la filla rentar els plats i netejar el terra de la seva cambra. La mare la persegueix "; "A la filla li passa que no vol escriure ni llegir, però és molt intel·ligent"; "A tu no et faré cas".

És així com aprendre, per Sofia, suposa una escena d'extrema complexitat, que no només està feta de la manca d'oferta simbòlica en la criança, de modalitats intrusives, de les escasses i desmotivadores propostes escolars, sinó també de les seves pròpies dificultats per trobar maneres més flexibles d'operar al món, d'explorar i de voler saber. El negativisme que manifesta amb omnipotència fa que emergeixin formes expulsives cap als altres (en virtut del seu enuig i de la seva hostilitat) i, també, cap al propi conèixer .

És per això que em pregunto: Amb quin bagatge compta Sofia per transitar l'itinerari que implica aprendre?; Li arriben els recursos que porta per als canvis i les transformacions en els processos d'aprenentatge?; Quines possibilitats d'investiment, de substitució i desplaçament hi ha en aquest recorregut ?; Com es podrien convertir en fites cadascuna de les escales d'aquest procés? I, finalment: Com generar estratègies d'aprenentatge de la lectoescriptura que vinguin de la mà de la tendresa i no d'allò normatiu?

"A l'escena de l'escriptura s'arriba posant-la en escena, per tant, vaig a escriure posant-la en joc" (Rodulfo , 1999).

Així és com vam començar a habitar els fulls, a transformar sense pressa els seus relats en contes. Sofia dirà: "Vull dibuixar princeses, amb molts vestits de colors, amb corones de flors ... Princeses que caminen amb bicicleta, que van a la gelateria amb les seves altres amigues princeses i mares ... Princeses que es barallen, que es perden pels camins". Davant la intervenció de "Com s'ho faran aquestes noies? ... Si poguessin llegir els cartells, no es perdrien!", Respon: "És igual, perquè al camp no hi ha cartells".

En una altra ocasió, i a propòsit de la semblança dels braços de les princeses amb petits palets, li assenyalo: "Aquests braços són tan febles que no tenen ni mans, i així no poden ni agafar llapis, ni portar carteres, ni anells, ni flors ...". Amb el temps, va començar a dir: "A les princeses, els estan creixent els braços". Arran de tot això vam començar a pensar que un conte també pot créixer i portar paraules.

Comença a escriure: RGUTVSGUR ... PTLSTGUV ... "Aquí hi diu ..." i així crea relats. Quan es pot, intervenc: "Sofia, les teves lletres són molt boniques, però, en aquest país, el que has escrit diu ..." (i li llegeixo el que ha escrit). "En una altra part del món potser estarien bé així combinades, però aquí, les lletres s'han de fer amigues per sonar bonic".

I així és com en aquest camí estem juntes. Treballant per articular el desplegament verbal amb l'escriptura, buscant formes intermèdies que permetin trencar la rigidesa i entrar en un món de joc, construint sentit, perquè aprendre sigui una experiència en la qual l'alegria pugui ser una fita.

Sofia i la seva singularitat: el seu context, la seva família, la seva escola, la relació amb els seus semblants i les seves pròpies maneres de representar-se el món i escriure, encara com diu Kaufman (2010), a través dels altres. És en les successives experiències de la sessió on, mitjançant la tendresa, podem anar obrint possibilitats. El mateix val per als seus pares, els quals confronten el fet que el treball analític sigui fet amb "els peus en el mateix fang", sortint del melic acadèmic per fer de les intervencions clíniques ressorts d'accessibilitat, comprensió de la realitat particular i cura davant el desemparament.

Les preguntes, però, continuen obertes. Operen en mi per pensar amb Sofia, imaginar-la i fer que aquest espai de treball comporti oportunitats de creació i de desplegament libidinal.

Referències Bibliogràfiques

- Cantú, Gustavo (2011). *Lectura y subjetividad en el diagnóstico psicopedagógico*. Buenos Aires: Noveduc
- Green, Andre. (1996). *La metapsicología revisitada*. Buenos Aires. Eudeba^[1]
- Kaufman, Ana M. (2010). *Leer y escribir: el día a día en las aulas*. Buenos Aires. Aiqué
- Rodulfo, Ricardo (1999). *Dibujos fuera del papel. De la caricia a la lectoescritura en el niño*. Buenos Aires: Paidós.
- Rodulfo, Ricardo (2013). *Andamios del Psicoanálisis. Lenguaje vivo y muerto de las teorías psicoanalíticas*. Buenos Aires. Paidós

Schemelson, Silvia (2001). *Niños que no aprenden*. Buenos Aires, Paidós

Winnicott, Donald (1979). *Escritos de pediatría y psicoanálisis*, Barcelona, Paidós

Winnicott, Donald (1991). *Exploraciones Psicoanalíticas*, Tomo I, Buenos Aires, Paidós

Nota:

[1] Entenc que les relacions de portabilitat es vinculen estretament amb la funció d'objectalització (Green, 1996) en el sentit de pensar al subjecte com a creador d'objectes en relació amb d'altres. En la substitució i investiment dels objectes hi ha un transport d'elements constitutius. L'accent estaria posat en la capacitat del subjecte per a l'activitat i l'apropiació, fer seu, el que podria construir.

Correspondència amb l'autora: Lic. Flavia Tsipkis. Universidad de Buenos Aires. Lic. en Psicología i Psicopedagogia i estudiant de Màster de Psicologia de l'Educació Centro de Aprendizaje del Hospital Alejandro Posadas, Pcia. de Buenos Aires. Defensoría del Pueblo de la Ciudad Autónoma de Buenos Aires. E-Mail: flaviatsipkis@yahoo.com.ar / ftsipkis@defensoria.org.ar